

XVIII. YÜZYILDA BİR SADRAZAM KIZI AYŞE HATUN VE MUHALLEFATI

IN THE XVIIIITH CENTURY, AYŞE SULTAN, THE DAUGHTER OF A GRAND VIZIER, AND HER ENTOURAGE

Serkan SARI*

ÖZ: Osmanlı geleneksel toplum yapısı içerisinde kadınların aldığı rol her zaman ilgi konusu olmuştur. İslam kültürü ve geleneksel Türk kültürü içerisinde şekillenen Osmanlı toplumunda kadınlar sosyal yaşamın birçok noktasında kendine özgü bir yer bulmuştur. Osmanlı kentlerinin sosyal dokusunun şekillenmesinde etkili rolleri olan kadınlar eğitim, aile, mülkiyet ve ticaret gibi alanlarda da bireysel katkı ve başarılar üretmişlerdir. Çalışmaya konu olan Ayşe Hatun dönemin önemli Sadrazamlarından birinin kızı ve sonradan da bir sadrazamın hanımıdır. Babasının ve eşinin çalkantılı siyasi kariyerleri içerisinde birçok problemin üstesinden gelmek durumunda kalmıştır. Ayşe Hatun döneminin sosyal yapısı içerisinde elit kabul edilebilecek bir sosyal gruba dâhil bir tarihi aktördür. Çalışma XVIII. yüzyılda payitahtta yaşayan elit gruplara dâhil kadınların yaşam tarzı ve standartları ile ilgili ipuçları vermektedir. Bilhassa babasının kurmuş olduğu vakıflarla ilgili faaliyetleri dikkat çekmektedir. Ayşe Hatun uzunca bir süre bahsedilen vakıflarla ilgilenmiştir. Çalışmada Ayşe Hatun'la ilgili olarak arşiv kaynaklarına yansıyan bilgiler tahlil edilmiştir. Ayşe Hatun'un yaşam tarzı ile ilgili olarak ortaya konulan bilgilerin temel kaynaklarından biri de muhallefât kayıtlarıdır. İlgili kayıtlarda Ayşe Hatun'dan kalan eşyalar ve bu eşyaların tahmini değerleri yer almaktadır. Belgede geçen veriler değerlendirilerek hem dönemin anlayışları, zevkleri ve usulleri hakkında bilgilere erişilmiş hem de Ayşe Hatun'un gündelik hayatına dair bazı bilgilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ayşe Hatun, Sadrazam, Muhallefat Defteri, Mücevherat, Vakıf

ABSTRACT: The role of women within the traditional structure of Ottoman society has always been a subject of interest. Women, shaped by the interplay of Islamic culture and traditional Turkish culture, found a distinct place in various aspects of social life within Ottoman society. Ayşe Hatun, the focus of this study, stands out as the daughter of one prominent grand vizier and later the wife of another. She had to overcome numerous challenges amidst the turbulent political careers of her father and husband. As the daughter of a grand vizier and the wife of another, Ayşe Hatun emerges as a historical figure belonging to an elite social group within the societal structure of her time. The study is significant as it offers insights into the lifestyles and standards of women in elite groups residing in the Ottoman capital during the 18th century. Notably, her involvement in managing the waqfs established during her father's tenure draws attention. Ayşe Hatun remained actively engaged in these waqfs for an extended period. This study analyzes the information reflected in archival sources concerning Ayşe Hatun. Women played influential roles in shaping the social fabric of Ottoman cities and contributed individually to education, family, property ownership, and trade. One of the primary sources for uncovering details about Ayşe Hatun's lifestyle is the probate inventories found in archival

*Doç.Dr.-Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Balıkesir-serkan.sari@balikesir.edu.tr (Orcid: 0000-0002-4919-6337)

records. These documents list her belongings and their estimated values. By evaluating this information, the study sheds light on the tastes, customs, and norms of the period, as well as providing specific insights into Ayşe Hatun's daily life.

Keywords: Ayşe Hatun, Grand Vizier, Muhallefat Register, Jewelry, Foundation

Giriş

Toplumsal tarih çalışmaları açısından kadınlarla ilgili araştırmalar önem arz etmektedir. Sosyal hayatın temelini oluşturan kadınların Osmanlı toplumu içerisinde kendine özgü bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Dönemin genel özelliklerinden bağımsız bir şekilde Osmanlı toplumu içerisinde kadınlar etkin roller üstlenmiş ve bu durum tarihi belgelere yansımıştır.

Toplumun şekillenmesinde temel olan kadınların sosyal yapı içerisinde oynadıkları rollerin tahlilinin yapılması dönemin toplum yapısını doğru anlamak için öncelikli meselelerdendir. Osmanlı toplumunda ailenin şekillenmesi hususunda hâkim olan anlayış tahlil edildiğinde temel öğe olarak kadın öne çıkmaktadır. Kadınlar, sosyal, ekonomik ve kültürel yapının ayrılmaz bir parçası olarak önemli bir rol oynamışlardır. Kadınların eğitim, aile, mülkiyet ve ticaret gibi alanlardaki etkileri, yalnızca bireysel yaşamlarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumun sosyal ve ekonomik dinamiklerini de etkilemiştir. Özellikle vakıf kurumları aracılığıyla hayır işlerinde aktif bir şekilde yer alan kadınlar, Osmanlı kentlerinin sosyal dokusunun şekillenmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Bu bağlamda, Osmanlı kadınının yaşamını incelemek, yalnızca cinsiyet tarihine değil, aynı zamanda toplumsal yapının derinlemesine anlaşılmasına da ışık tutmaktadır. Kadınların gündelik yaşamda, hukuk sisteminde ve ekonomik faaliyetlerdeki konumlarını analiz etmek, Osmanlı toplumunun çok yönlü yapısını anlamak için kritik bir öneme sahiptir.

Çalışmada XVIII. yüzyılda yaşamış bir sadrazam kızının hayatı ile ilgili belgeler tahlil edilmiştir. Ayşe Hatun döneminin sosyal yapısı içerisinde elit kabul edilebilecek bir sosyal gruba dâhil tarihi bir aktör olarak dikkati çekmektedir. XVIII. yüzyılda payitahtta yaşayan elit gruplara dâhil kadınların yaşam tarzı ve standartları hakkında bilgiler içermesi açısından çalışma önem arz etmektedir.

Bu çalışmaya konu olan Ayşe Hatun ise ne hanedan mensubu ne de saraylı bir kadındır. Bir sadrazam kızı ve bir sadrazam hanımı olması hasebiyle seçkin sınıfa mensup bir kadın gibi düşünülse de muhallefât kaydındaki bilgilerden hareketle sadelik içerisinde yoğunlaşmış bir asillik söz konusudur. Ancak sadece tek bir kayda dayanarak Ayşe Hatun'un ekonomik ve sosyal vaziyeti hakkında kesin bir sonuca ulaşamayacağımız da muhakkaktır.

Çalışmanın ana kaynağı olan muhallefât belgesi Osmanlı Arşivi'nde TSMA. e. 0227/20-21 numara ile kayıtlıdır. Bahsedilen kayıt 10 Mart 1768

(20 Şevval 1181) tarihlidir. Muhallefatta kaydedilen envai eşyanın tahmini bedeli 18217,5 kuruş olarak hesaplanmış ve kaydedilmiştir. Ayşe Hatun'un sağlığında "Bir adet elmaslıca iki başlı sağır kuşak maa kolanı" cariyesine hediye ettiği kaydedilmiş ve bahse konu olan kuşağın bedeli olarak 200 kuruş toplamdan çıkartılmış ve nedeni kayda geçirilmiştir. Belgede bahsedilen eşyanın bedeli olarak kaydedilen tutarın 17265 kuruşluk kısmı varislerine teslim olunmak üzere mirahur-ı sani Feyzullah Bey'e 29 Şevval 1181 tarihinde teslim edilmiştir (TSMA. e. 0227/20-21).

Hakkında elde edebildiğimiz sınırlı belgeler ve bilgiler doğrultusunda Ayşe Hatun'un yaşamının kısa bir kesitine ışık tutmak amacıyla ölümünden sonra kayıt altına alınan mal varlığı ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

1. Bir Sadrazam Kızı: Ayşe Hatun

Osmanlı toplumu genel yapısı itibarıyla kültürlerin birlikte yaşandığı ve dönemine göre çağın ilerisinde bir anlayışa sahiptir. Osmanlı geleneksel yapısı içerisinde aileye ve ailenin temel taşı olarak da kadına önemli roller atfedilmiştir. Osmanlıda bilhassa sultanlar ve sarayda yetişmiş saraylı hatunlarla ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Çalışmaya konu olan Ayşe Hatun bir sadrazam kızı olarak dönemin toplumsal yapısı içerisinde saraylı olmayan fakat toplumun üst sınıflarına mensup birisidir. Ayşe Hatun'la ilgili belgeler incelenirken dikkat çeken ilk nokta, sıklıkla babasının adıyla tanımlanıyor olmasıdır. Belgelerde "Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın kerimesi" Ayşe Hatun olarak bahsedilmektedir. Bu durum Osmanlıda genel olarak baba adıyla adlandırma geleneğine uygun bir durum olarak kabul edilmelidir. Erkekler de genellikle belgelerde babasının adıyla tanımlanmıştır. Çalışmada kullanılan belgelerde "Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın kermesi Ayşe Hatun" tanımlaması kadınlara özgü bir tanımlama olarak alınmamalıdır.

Ayşe Hatun, Sultan III. Ahmed dönemi sadrazamlarından Çorlulu Ali Paşa'nın kızıdır. Ali Paşa, küçük yaşta Türkmen Kara Bayram tarafından Galata Sarayı'na getirilmiş, sonra göstermiş olduğu başarı neticesinde Enderun'daki Seferli Koğuşu'na girmiştir. Seferli Koğuşu'nda aldığı eğitim sonrasında II. Mustafa'ya berberbaşılık yapmıştır (Şehrî-zâde Mehmed Sa'îd, Tarihsiz: 119). 19 Mart 1712 tarihli belgeye göre Ali Paşa'nın babasının adı Çorlu kadısına yazılan bir hükümde geçmekte ve kazasıya bağlı Türkmenli köyünde yaşamaktadır (BOA. A. DVNSMHM. d. 118/1609).

Çorlulu Ali Paşa'nın Seferli Koğuşu'nda ne kadar hizmet verdiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak 14 Aralık 1689'de kapıcılar kethüdalığına getirilmiştir. 1699 yılında Rikabdarlık, 1700 yılında ise Hassa Çuhadarlığı görevinde bulunmaktadır (Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, 1966: 3-29).

Çorlulu Ali Paşa, Hassa Çuhadarlığı sırasında Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa'dan silahdarlık makamı için istekte bulunmuş, Amcazade Hüseyin Paşa'nın o sırada padişah olan II. Mustafa'ya önerisi üzerine 15 Ekim 1700 tarihinde silahdarlık makamına getirilmiştir (Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, 1966: 42; bk. Özkan, 2010). Ali Paşa'nın silahdarlık

müessesesini Has Odabaşılık müessesesinin üst kademesine getirmesi ile padişahla olan yakınlığı artmış ve bu durum bazı devlet adamlarını rahatsız etmeye başlamıştır. Saraydan bir süre uzaklaştırılan Ali Paşa'ya 1703 yılında üçüncü vezirlik payesi verilmiştir (Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, 1966: 175; Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmâîl Âsım Efendi, 2013: 686).

1703 yılında II. Mustafa'nın tahttan indirilmesinin ardından üçüncü vezirlik görevine devam etmesine karar verilen Çorlulu Ali Paşa'ya, aynı yıl Halep Valiliği, ardından beşinci vezirlik görevi verilmiştir. 1704 yılında kısa bir süre Trablusşam Valiliği yapan Ali Paşa, tekrar dördüncü vezir olarak kubbe altına çağırılmış ve Teke Sancağı Has olarak verilmiştir. Ali Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesi ise 1706 yılına tekabül etmektedir (Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, 1966: 201- 228; Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâîl Âsım Efendi, 2013: 701-762).

Çorlulu Ali Paşa, 1702 yılında Sultan II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan ile nişanlanmıştır. Yedi yıl süren nişanın ardından 1708 yılında III. Ahmed'in saltanatı sırasında saraya damat olmuştur (Uşşâkizâde, 2005: 940-942, Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, 1966: 243-244, Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâîl Âsım Efendi, 2013: 791-792). Buna göre Ali Paşa'nın sadrazamlık makamına getirilmesinde saray ile olan ilişkileri ve saraya damat olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Çorlulu Ali Paşa'nın siyasi ikbali açısından bu izdivacın önemli etkileri olduğu aşikârdır. Lakin kaynaklardan Ali Paşa'nın Emine Sultandan önce de izdivaçlarının olduğu bilinmektedir. Biraz önce de ifade edildiği üzere Ali Paşa ile Emine Sultan 1708 (h.1120) yılında, Ayşe Hatun ile Ali Paşa'nın kethüdası Muhsinzade Abdullah Paşa 1709 (h.1121) yılında evlenmişlerdir (Emecen, 2020: 9; Sicill-i Osmani, 1996: 82). Bu duruma göre Ayşe Hatun'un annesinin Emine Sultan olma ihtimali bulunmamaktadır.

Ayşe Hatun'un doğum tarihi ve annesi hakkında kaynaklarda herhangi bir malumat tespit edilememiştir. Kaynaklarda Ayşe Hatun'un kardeşleri hakkında ise sınırlı bilgiler vardır. Ali Paşa'nın çocukları içerisinde, belgelere daha çok yansıyan kişi Ayşe Hatun'dur. Bunun nedeni muhtemelen Ayşe Hatun'un diğer kardeşlere göre daha uzun yaşaması ve Çorlulu Ali Paşa'nın vakfının mütevelliliğini uzun yıllar yürütmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

Ayşe Hatun'un üç kardeşi vardır. Arşiv belgelerinden erkek kardeşlerinden birisinin İbrahim Bey olduğu anlaşılmaktadır. 21 Kasım 1720 (h.20-01-1133) tarihli bir belgede Haleb Muhassılığı'na bağlı Sermin karyesi mukataasının, Mehmed Bey mahlulünden yarım hissesinin sabık Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Bey'e ihale edildiğinden bahsedilmektedir (TSMA No: 10142/33-34). Diğer erkek kardeşi ise Ahmed Bey'dir. 29 Aralık 1718 (h. 06-02-1131) tarihli bir belgede, vefat eden Çorlulu Ali Paşa'nın oğlu Ahmed Bey'in zeametinin bostancılar odacıbaşısı Veli'ye tevcihinden bahsedilmektedir (C.TZ. 23/1138). Üçüncü erkek kardeşi hakkındaki bilgi ise Uşşakizade'de yer almakta olup 2 Kasım 1708

(18 Şaban 1120) tarihinde küçükken vefat etmiştir (Uşşâkîzâde Tarihi, 2005: 952).

Ali Paşa'nın arşiv kaynaklarında adı geçen iki erkek bir kız olmak üzere üç çocuğu bulunmaktadır. Ancak dönemin kaynaklarından olan Uşşakizade Tarihi'nde "*Kezâlik târîh-i mezbûrda Sadria'zam-ı sâbık Ali Paşa kethudâsı ve dâmâdı Muhsin-zâde sağıri Abdullâh Ağa ve dâmâd-ı diğeri Başbâkikulu Mehmed Ağa sefere me'mûr olup, gitmişler.....*" ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden Ali Paşa'nın Abdullah Ağa ve Mehmed Ağa olmak üzere iki damadının olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Ali Paşa'nın bir kızının daha olduğu düşünülebilir (Uşşâkîzâde Tarihi, 2005: 1065). Ancak farklı bir kaynakta Ali Paşa'nın damadının Amasyalı Feyzullah Mehmed Ağa'nın oğlu Gül (Kel, Kül) Ahmed Paşa olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır (Amasya Tarihi, yz. 2022, C. 6: 194). Kaynaktaki bilgilere bakıldığında Feyzullahzade Gül Ahmed Paşa genç bir yeniçeri iken, Çorlulu Ali Paşa'nın silahdarlığında 1700 (h.1112) yılında kendisine ihtisab ettiği ve teveccühünü kazanarak 1706 (h.1118) senesinde Ali Paşa sadrazam olduktan sonra haznedarı ve akabinde de damadı olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer kaynakta da Kel (Gül) Ahmed Paşa ve Ali Paşa'nın kızının oğlu olan kaptan-ı derya Hacı Ali Paşa'dan bahsedilmektedir (Sicill-i Osmani, 1996: 285). Ayşe Hatun vefatından sonra tahmil olunan eşyaları ile ilgili bir kayıta üzerinde Abdullah yazan bir gümüş mühür bulunmaktadır. Dolayısıyla Abdullah Paşa ile Ayşe Hatun'un evlilikleri ile ilgili kayıtlar daha gerçekçi bulunmaktadır.

Kayıtlarda Ayşe Hatun'un kocası olarak adı geçen Muhsinzade Abdullah (daha sonra yükselerek paşa olmuştur), Musullu zengin bir tüccar ailede dünyaya gelmiş, uzunca bir süre ticaretle uğraştıktan sonra devlet hizmetine girmiş ve darphane eminliği görevinde bulunmuştur. Edirne vakası sırasında isyancıların desteğiyle defterdarlığa getirilse de isyanın bertaraf edilmesiyle isyana taraf olanların tasfiyesi sırasında ruznamçecilik görevine düşürülmüştür. Muhsinzade Abdullah Ağa, Ali Paşa'nın kethüdâsı olmasıyla yeniden devlet kademelerinde yükselmeye başlamıştır. Ali Paşa'nın 15 Haziran 1710 tarihinde azli ve 26 Aralık 1711 tarihinde idamı ile bazı problemler yaşasa da taşrada önemli görevler ifa etmiştir. Muhzinzade Abdullah Paşa tecrübe sahibi bir devlet adamı olarak 5 Ağustos 1737 (8 R.Ahir 1150) tarihinde Rusların Özi Kalesini aldığı sırada sadrazam olarak atanmış ancak kışın çatışmaların bitmesi üzerine İstanbul'a çağrılarak 19 Aralık 1737'de azledilmiştir. Bilhassa mali ve bürokratik işlerde kabiliyetli bir devlet adamı olarak değişik görevlerde bulunan Muhsinzade Abdullah Paşa, Bosna valisi iken Travnik'te 1749 Mart ayında (R.Ahir 1162) vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. Ailesinin 7 Mayıs'ta İstanbul'a getirilmesi istenilmiştir (Uzunçarşılı, 1995: 346-347).

Ayşe Hatun hem babası zamanında yaşanan siyasi olaylardan etkilenmiş hem de eşinin Osmanlı'nın değişik coğrafyalarında devlet görevlerinde bulunması nedeniyle birçok problemle başa çıkmak durumunda kalmıştır. 26 Şubat 1732 tarihli bir belgeye göre Ayşe Hatun

Çorlu Kazasında bulunan Paşalığa ve Pazarlı köylerinde bulunan çiftlikleri ile ilgili bir anlaşmazlığı İstanbul'a naklettirerek davanın sadrazam huzurunda görülmesini istemiştir. Dava bahsedilen köylerde babasından kendisine intikal eden çiftliklerin kâhyası olan Çukadar Ali'nin çiftliklere iyi bakmadığı ve iki bin kuruşu zimmetine geçirdiği iddiasıyla açılmıştır. Bahsedilen köylerden şahitler de dinlenilmiştir (BOA C.DH. 337/16808). Davanın gerçekleştiği tarihte eşi Muhsinzade Abdullah Paşa Adana valisi olarak görev yapmaktadır (Sicill-i Osmani, 1996: 82).

19 Temmuz 1758 tarihli bir sicil kaydında ise Ayşe Hatun'un adı bir alacak davası sebebiyle geçmektedir. Ayşe Hatun, vekili Mehmed Efendi aracılığı ile işlerini gören Hocapaşalı Mehmed Emin Ağa'dan alacaklı olduğu iddiasıyla kadiya başvurmuştur. Mehmed Emin Ağa mahkemede yirmi beş ay süresinde- "bin yüz altmış dokuz senesi Muharremi guresinden yetmiş bir senesi Muharremi gâyetine değin"- Ayşe Hatun için ihtiyaç duyulan malları -Koyun eti, değişik zahireler ve değişik kumaşlar- satın aldığını ifade etmiştir. Ayrıca Ayşe Hatun için bazı tamiratlar yaptığını ve bahsedilen hizmetlerle ilgili iki bin yedi yüz yetmiş dokuz buçuk kuruş alacağı olduğunu iddia etmiştir. Buna karşılık Ayşe Hatun'un vekili Mehmed Efendi mahkemede borç tutarının bin otuz altı buçuk kuruş olduğunu ve mahkemeden 16 ay öncesi Ayşe Hatun'un Bahçekapısı'nda vaki menziline "huzur-ı müslimin" önünde söz konusu borcun ödendiğini iddia etmiştir. Mehmed Emin Ağa, Ayşe Hatun'un Bahçekapısı'nda Hobbyar Mahallesinde bulunan vakıflarına ait dükkânlarla yapılan masraflarla birlikte bin kuruşluk bir ödeme daha yaparak taraflar anlaşma yoluna gitmiştir (İŞS. 281: 63b-64a).

Ayşe Hatun'un Bahçe Kapısında Hobbyar Mahallesinde ikamet ettiği hanenin Mirahur-ı Evvel Ali Ağa Vakfı gelirleri içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Ayşe Hatun'un, 6 Şubat 1783 (30 R.Evvel 1197) tarihinde İstanbul Bahçekapısı'nda bulunan "Mirahur-ı Evvel Ali Ağa Vakfı'ndan mahlul muaccesinin" namına tashih edildiği görülmektedir. Ayrıca bahsedilen vakfa Ayşe Hatun'dan gelen "nukud-ı mevkufe nemasından" karşılanmak üzere günlük 8 akça yevmiye ile Şeyh Mehmed'in cüzhanlığa atanmıştır (BOA.C.EV. 435/22009).

Vakıf kayıtlarına göre Ayşe Hatun babası Çorlulu Ali Paşa'nın vakıflarının idaresinde önemli görevlerde bulunmuştur. 3 Eylül 1758 (29 Zilhicce 1171) tarihli bir belgeden uzun bir süredir Ali Paşa vakfının tevliyetinin Ayşe Hatun tarafından günlük 40 akça yevmiye ile yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Ayşe Hatun'un başvurusu üzerine vakfın tevliyetinin kırk yıla yakın bir süredir Ayşe Hatun tarafından yürütüldüğü vakıfta görev alan şeyh'ül-Kurra Ahmed Efendi, hatip Elhac Abdurrahman Efendi, Hatip Ali Efendi, imam-ı evvel Hüseyin Efendi, İmam-ı sani diğer Hüseyin Efendi, mektep hocası Abdullah Efendi, duahan İsmail Efendi, müezzinler Osman, Mehmed, Ömer ve Hasan ile vakfın kâtibi Süleyman Efendilerin ihbar ve şahadetleriyle kayda geçmiş ve tevliyet yenilenmiştir (BOA. AE.SMST.III 45/3249).

Ayşe Hatun'la ilgili belgeler içerisinde dikkat çeken konulardan biri de muhallefatiyla ilgili kayıtlardır. Bahsedilen kayıtlardan hareketle Ayşe Hatun'un kullandığı eşyalardan, kıyafetlerine, mücevherlerinden aksesuarlarına kadar birçok hususta bilgiye ulaşmak mümkündür. Ayşe Hatun'un ölüm tarihi ile ilgili olarak, babası Ali Paşa'nın İstanbul Çarşıkapı'daki külliyesinde bulunan büyük haziredeki mezar taşındaki *"Merhume-i mağfure El muhtac ila rahmete rabb El gafur Aişe Hatun ruhuna Fatiha sene 1180 Fi 3 Safer (11 Temmuz 1766)"* yazısından takip edebiliriz (Uçar, 2019: 104). Ayşe Hatun'a ait muhallefât kaydının tarihi ise 10 Mart 1768'dir (TSMA. e. 0227/20-21).

2. Ayşe Hatun'un Muhallefatı

Muhallefât, "geride kalan, geriye bırakılan" manalarına gelen muhallef kelimesinin çoğuludur. Farklı defterlerde, muhallefât kelimesinin yerine tereke (terike) ve metrukât sözcüğü de kullanılmaktadır. Aslında iki defter serisi de farklı amaçlar için tutulmuştur (Pakalın, 1997: 460). Terekeler şer'i hukuk çerçevesinde oluşturulmuş kişilerin mallarının taksimatını içerirler ve mahkeme kayıtlarına bu şekilde yansımışlardır. Muhallefât ise idarî bir uygulama olan müsadere ile elde edilen malların ya da varisi olmayan kişilerin mallarının devlete intikalinde tutulan kayıtlardır. Bu çerçevede defter içeriklerinin aslında belirli düzeyde benzerlik göstermesi ve birbirlerinin yerine kullanılabilir olma gibi bir algının oluşması neticesinde belirsizliğe ya da karışıklığa uğramış bir durum söz konusu olmaktadır (Bozkurt, 2013: 194).

Ayşe Hatun'un eşyaları 80 başlıkta belirli bir sıralama gözetilmeksizin kaydedilmiştir. Çalışmada bu eşyaları değerlendirirken nitelikleri itibarıyla gruplar haline getirilmiş böylelikle Ayşe Hatun'un evi, kişisel zevkleri, takıları vb. hakkında daha somut çıkarımların yapılması amaçlanmıştır.

2.1. Kıyafetler

İnsanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri olan giyim her çağa, yıla, mevsime, ülkelere, coğrafyaya ve kişilere göre değişkenlik göstermektedir. Söz konusu kadınlar olduğunda bu durum çok daha renkli olmakta ve çeşitlilik arz etmektedir. Aşağıdaki eşyaları kıyafetler başlığı altına toplamamızın sebebi kuşak, kolan, çeprast ve düğmelerin giysilerde kullanılan bir yardımcı parça olmasından ileri gelmektedir. İncelediğimiz belgede Ayşe Hatun'a ait çok fazla giyim eşyası bulunmamaktadır. Ancak Ayşe Hatun'un elbiselerini değerli taşlarla bezenmiş kuşaklar, çeprastlar ve düğmelerle birlikte kullanarak hem fonksiyonel hem de zevkli bir kıyafet haline getirdiğini varsayabiliriz. Belgede 6 adet kuşak ile 5 adet kolan, 8 çift çeprast, 1 çift nişan pabucu bulunmaktadır. Ayşe Hatun kuşaklarından bir tanesini bedeli cariyesine verilmek üzere vasiyet etmiştir. Bu kuşak iki başlı elmaslıdır ve kolanı da birliktedir. Kuşak ve kolanın bedeli 200 kuruştur. Kuşakların bir tanesi hariç diğerleri kolan ile bulunmaktadır. Kuşaklardan üçü diğerlerine göre daha değerli taşlarla bezeli olduğu için değeri de yüksektir. Bu kuşaklardan bir tanesi iki başlı elmas işlemelidir, kolan ise

sırmalıdır. Değeri 1100 kuruştur. Diğer iki kuşak ise üç başlı işlemelidir. Bu kuşaklardan bir tanesinde süsleme olarak büyük bir elmas kullanılmıştır. Bu kuşağın değeri ise 1600 kuruştur. Üç başlı diğer kuşağın ortası altı köşelidir. Birer tane zümrüt, yakut, elmas ve lal ile bezenmiştir, değeri 1500 kuruştur. Değeri diğer kuşaklar ile karşılaştırıldığında görece çok daha ucuz olan kuşaklar gecelik kuşaklarıdır. Süsleme ve işlemleri muhallefatta geçen diğer kuşaklara göre daha mütevazı olmakla birlikte değerli taşlarla yapılan dokunuşlarla zarafet yüklenmiştir. Belgede bahsedilen kuşakların elmas, zümrüt ve mine işlemeli oldukları vurgulanmıştır. Gecelik kuşak ve sırmalı kolanların değeri 90 ve 110 kuruştur.

Çeprastlar, aslı çep ü rast, sağ ve sol, anlamında olup, teknik manada kaftanların önünün kapatılmasında kullanılan, şerit şeklinde dokunmuş ilikler ve düğmelerden oluşan, kaftanın ön bölümüne sağlı sollu olacak şekilde dikilmiş parçalardır (Atasoy, 2020: 709). Çeprastların işlevselliğinin bir adım ilerisine geçildiğinde karşınıza değerli taşlar çıkmaktadır. Değerli taşlar da zenginliği, moda zevki ve zarafeti de beraberinde getirmektedir. Ayşe Hatun'un beşer küçük elmasla bezenmiş, mine işlemeli ve incili 8 çift çeprastı bulunmaktadır. Çeprastların değeri, 1250 kuruştur.

Bir çeşit, kaftan olan binişlerin de aynı kaftanlardaki gibi elbisenin karşılıklı iki tarafının kapatılmasına yarayan çeprasta benzeyen veyahut çeprast olduğunu düşündüğümüz dört adet *biniş çoprası* bulunmaktadır.

Çeprastlar dışında kıyafetlerin iki yanını birleştirmeye yarayan bir diğer parça *kopçalar*dır. Bir halka ve karşılığında yer alan bir çengel şeklindedir. Düğme ve iplik yerine telden, erkekli dişili çengel, olarak düşünülebilir (Şemseddin Sami, 2011: 839). Belgede 3 adet elmaslı kopçaya rastlanmıştır.

Düğmeler de çeprast ve kopçalar gibi kıyafeti kapatmakta kullanılan yardımcı öğelerdir. Ayşe Hatun'un 19 adet düğmesi bulunmaktadır. Düğmeler, altın ve yeşil mineli bir zemin üzerine ortaları ve etrafları zümrüt ile yakut taşları kullanılarak oluşturulmuştur.

Kıyafetlerin vazgeçilmez tamamlayıcısı olan *ayakkabılar* da en az kıyafetler kadar önemlidir. Ayşe Hatun'un başkaca ayakkabılarının olduğu muhtemeldir. Ancak sadece bir pabucun deftere kaydedildiği görülmektedir. Maddi değerinin olması sebebiyle kayıt altına alınan pabucun bir teki yedi adet lal taşı ile süslenmiştir. Diğer tekinin ise lallerinin sökülmüş olduğu belirtilmektedir. Ayşe Hatun'un muhtemel ki hatıra olarak sakladığı kendi nişan pabucunda yer alan değerli taşların sökülmüş olması, ihtiyaç hâsıl olduğu için çıkarılıp satılarak paraya çevrildiği düşünülebileceği gibi zaman içerisinde pabuç üzerindeki değerli taşların düşmüş olması da muhtemeldir.

2.2. Mücevherler

Takılar, her dönem kadınların vazgeçilmez aksesuarları olmuştur. Kadınların gündelik hayatlarının vazgeçilmezi olarak kabul edilebilecek mücevherler yalnızca kadınların güzelliklerini tamamlayan süs eşyaları olmalarının yanında bir zenginlik ve toplumsal statü göstergesi olarak da

kullanılmaktadırlar. Belgeler incelendiğinde Ayşe Hatun'un hayatında da mücevherlerin önemli yer tuttuğu söylenilebilir.

Muhallefatta kaydedilen takılarına bakıldığında öncelikli olarak *bilezikler* dikkati çekmektedir. Muhallefatta dört çift bilezik bulunmaktadır. Bu bileziklerin elmas ve zümrüt gibi değerli taşlarla bezeli olduğu görülmektedir. Kayıtlara geçirilen bileziklerden bir çifti Elmaslıca zincir ile müzeyyen iken bir diğeri hurde elmaslı orta hâneleri zümrütle süslenmiştir. Belgede karşımıza çıkan bir başka bileziğin de on vasat elmas ile süslendiği ve bu elmasların arasına da ikişer küçük elmas yerleştirildiği görülmüştür. Ayşe Hatun'un bir diğeri bileziğinin de kâr-ı kadîm, ortaları elmaslı, etrafı örme inci şikest (kırık, kırma) bilezik olduğu anlaşılmaktadır.

Ayşe Hatun'un muhallefatında bileziklerin tamamlayıcısı olarak düşünülebilecek *yüzükleri* de bulunmaktadır. Muhallefat kaydında bulunan 5 adet yüzükten iki tanesi büyük elmaslı yüzüklerdir. Bu yüzüklerin değeri 1600 kuruştur. Diğer yüzüklerden orta boy zümrüt ile bezenmiş olan yüzük 200 kuruş iken, Süleymanî olarak tabir edilen bir taş cinsinden olan yüzüğe 4 kuruş değer biçilmiştir. 10 para gibi mütevazı bir değere sahip olan kedigözü şeklindeki yüzüğü de kayıtlara geçmiştir.

Belgede yer alan bir diğeri değerli takı *küpelerdir*. 4 çift halindeki küpelerden bir çifti eski zaman işi olarak bilinen, üzerleri birer ayak elmasla süslenmiş olanlardır. Diğer çift küpe ise ortası elmas etrafı orta boy beş lal taşıyla bezenmiştir. Ayşe Hatun'un 1000 kuruş değerindeki en pahalı küpesi ise tamamen elmaslarla süslenmiştir. Ortada bir adet elmas tanesi ile etrafı yedi adet orta büyüklükte elmas tanesiyle çevrelenmiş muhtemelen çiçek şekli verilmiş küpelerdir. Bir diğeri küpe ise birer elmas ve delikli birer lal taşı ile süslenmiş küpelerdir.

Muhallefatta yer alan mücevherler içerisinde sadece bir adet *kolye* bulunmaktadır. Kolye ucu martı kuşu şeklindedir ve yaldızlıdır. Aynı zamanda kolye ucunun zinciri de vardır.

Ayşe Hatun'un mücevherleri arasında önemli yeri olan parçalar *baş süslemeleridir*. Kıyafetleri renkleri ve pırıltıları ile tamamlamaktadırlar. Bu renkli ve ışıltılı süslemeler; 2 adet baş avizesi, 2 adet çelenk, 1 adet istefan, 1 adet sorguçtur.

Baş avizesi olarak tabir edilen parçalar başa takılan, üzerinde değerli taşların olduğu mücevherlerdir. Ayşe Hatun'un baş avizelerinden bir tanesi altın ve elmas işlemeli iken diğeri tepesi elmasla müzeyyendir.

Belgede karşımıza çıkan *çelenk*, mücevher veya herhangi bir madenden yapılarak başa takılan bir çeşit sorguçtur (Devellioğlu 2006: 154). Çelenklerin ise bir tanesinin ortasında büyükçe bir zümrüt ve bu zümrüdün etrafı küçük elmaslarla ve iki küçük parça lal ile bezenmiştir, ayrıca çelengin mineli gözleri kırıktır. Diğer çelengin mineli ve altın olmasının yanı sıra ortasında yine büyükçe bir zümrüt bulunmakla birlikte tepesi küçük elmaslar ile bezelidir.

İstefan, bir çeşit taçtır. Belgede geçen istefanın ortası büyükçe elmas ile etrafı ise orta ve küçük elmaslarla süslenmiştir. Ayrıca tacın gümüşten bir muhafazası da bulunmaktadır. Tacın özel bir muhafazaya sahip olması, Ayşe Hatun'a hediye edildiğini düşündürmektedir.

Başlıkların ön kısmına takılarak kullanılan *sorguçlar*, kuşlardaki tepeliklerden ilham alınarak yapılmaktadır (Koçu, 1969: 208). Ayşe Hatun'un sorgucu ise altın ve mine işlemeli bir zemine sahiptir. Orta kısmında bir büyük lal taşı, etrafında ise altı tane orta büyüklükte elmas bulunmaktadır. Sorgucun diğer kısımları ise küçük elmas taneleriyle süslenmiştir. Ayşe Hatun'un sorgucunu tamamlamak için kullanabileceği 4 adet sorguç tüyü bulunmaktadır. Bu tüylerden biri beş inci tanesi ile bezeli iken diğer üç tanesi de süslemesiz sade tüylerdir.

Muhallefat kaydında Ayşe Hatun'un günlük yaşantısı içerisinde kullandığı, kıyafetlerinin tamamlayıcısı olan aynı zamanda fonksiyonel olarak da kullanılabilen eşyalardan olan *iğneleri* de göze çarpmaktadır. İğnelerden 9 çifti inci tanelidir. Ayrıca 6 tane de küçük zümrütlü iğne bulunmaktadır.

Belgede mücevher kısmına dâhil edilebilecek takılardan kopmuş veya teki olmayan *parçalar* da bulunmaktadır. Bunlar; 2 adet küçük elmas, 2 adet elmasları çıkmış küpe ortası, bir miktar Seylan Adası'ndan çıkarılan değerli bir taş olan Seylan tanesi, 4 adet bilezikten sökülmüş elmaslı altın hane, 1 adet orta büyüklükte inci tanesi, 1 adet yemanî denilen değerli taş, 6 adet delikli lâl taşıdır.

2.3. Ev Eşyaları

Ev eşyaları günümüzde çok çeşitlilik arz ettiği gibi eski dönemlere ait belgelerde de hatırı sayılır sayıda ve çeşitlilikte ev eşyaları bulunmaktadır. Muhallefat ve terekelerde kullanım amacı olarak dönemi yansıtan ve farklı ihtiyaçlara cevap veren eşyalar da bulunmaktadır. Bunların içerisine mutfak eşyaları, mobilyalar, halılar, kumaştan yapılan malzemeler, aydınlatma araç gereçleri ve evi süslemeye yarayan çeşitli eşyalar girmektedir.

Ayşe Hatun'un *mutfak malzemesi* olarak sayılabilecek çok az eşyası kayıtlara geçmiştir. Bunlar; *fincanlar*, *fincan zarfları* ve *kahve tabakları*dır. Kahve kültürünün en önemli parçası olan fincanlar ve fincan zarfları mutfağın ya da kahve içilen odaların bir köşesinde kendilerine her zaman yer bulmaktadırlar. Farklı malzemelerden üretilen fincan ve zarfları hanımların misafirlere kahve ikram ederken kullanmaktan hoşnut oldukları kendi beğenilerinin bir yansımasıdır. İlk kahve fincanlarının genelde porselen ve toprak malzemeden yapıldığı bilinmekle birlikte, fincanların şekillerinin daha çok Türk kahve fincanlarının küçük boyutlusu olan kulpsuz klasik Arap fincanlarına daha çok benzetilmektedir (Hattox, 1996: 123). Muhallefat kaydındaki fincanlar da porselen malzemeden üretilmiştir. 2 adet altın üzerine elmas ve zümrüt bezemeli fincan zarfı, 1 adet mineli altın fincan zarfı ve 1 adet küçük altın kahve tabağı, 2 adet Fağfûr fincan, bulunmaktadır. Fağfûr, yarı şeffaf Çin porselenidir (Ünal, 2011: 243).

Ayşe Hatun'un evin dekorasyonu ile ilgili olarak 3 adet *resim çerçevesi* olduğu görülmektedir. Bunlardan bir tanesi Manisa lalesi resmi, elmaslı ve mine işlemeli bir çerçevesinin olduğu belirtilmiştir. İkinci resim ise Maşallah yazılı resmi, ancak bu resmin elmaslı altın parçaları çıkmış vaziyettedir. Üçüncü resim ise altın ve zümrüt ile bezenmiş ay resmi.

Osmanlı konaklarında yaşam alanlarının güzel kokmasını sağlayan genelde iki parça halinde tepsi içinde bulunan *koku objeleri* vardır. Bunlardan *gülâbdan* gül suyu serpmek için kullanılan ince boyunlu bir şişedir. Gülâbdanlar değerli madenlerden, cam ya da seramikten olup üzerleri değerli taş ve desenlerle bezelidir (Özgümüş, 1996: 227). Ayşe Hatun'un gülâbdanı ise cam ve yaldızlarla bezenmiştir.

Osmanlı konaklarında yaşam alanlarının güzel kokmasını sağlayan bir koku objesi ise *buhurdandır*. Buhurdan, tarihi çok eskilere dayanan bazı ritüellerde kullanılan ve içinde tütsü yakılan bir kaptır. Osmanlı coğrafyasında kullanılmaya başlamadan çok önceleri de kullanılmaktadır. Yakılan amber ya da öd ağacı duman ve güzel koku çıkarmaktadır ve böylelikle manevi bir rahatlama sağladığına inanılmaktadır (Erdem, 1992: 384). Ayşe Hatun'un buhurdanının etrafı firuze taşlarıyla süslenmiş, cam ve yaldızlı gümüş bir tas şeklindedir. Koku ile ilgili bir diğer eşya ise bağa kutu içerisinde muhafaza edilen tenzûdur. Bağa, kaplumbağa türünden çeşitli deniz hayvanlarının sedef gibi siyah ve yumuşak kabuğuna ve bu kabuktan yapılmış eşyalara verilen isimdir (Şemseddin Sami, 2011: 213). Tenzû ise, çeşitli şekillerde yapılmış koku topuna verilen isimdir (Şemseddin Sami, 2011: 349).

Belgede göze çarpan bir parça da cibinlikten sökülmüş 14 adet *gümüş puldur*. Bu pulların Ayşe Hatun'un ya da çocuklarının yataklarının üzerinde asılı bulunan cibinliklerden çıkarıldığı düşünülebilir. Cibinlikler, genellikle böcek ya da sivrisineklerden korunma amaçlı kullanılmaktadır.

Ayşe Hatun'un değerli takılarını korumak amacıyla kullandığını düşündüğümüz 1 adet gümüş *asma kilit* de eşya olarak kaydedilmiştir.

Belgede ayrıca çeşitli eşyaların konulabileceği *kutular* da bulunmaktadır. Bunlar arasında 2 adet kehribar kutu, 1 adet sedef işlemeli kutu, içerisinde kakule bulunan bir kutu ve içerisinde kozak ve hırdavat bulunan başka bir kutu da kaydedilmiştir.

Muhallefat kayıtlarında genellikle ev eşyaları ve kişisel eşyalar kayıt altına alınmaktadır. Bu kayıta ise iplik üretmede kullanılan bir eşyanın yer aldığı görülmektedir. Muhtemelen Ayşe Hatun'un kendisinin ip eğirmekte kullandığı elmaslı bir *öreke ağırşak* bulunmaktadır. Ağırşak, iplik eğirmede kullanılan iğn, alt kısmında olan genelde tahta ya da kemikten bir tekerlektir (Şemseddin Sami, 2011: 40). Ayrıca bu tekerleklerin fildişi ve altın işlemelileri de vardır (Büngül, 1972: 14). Bu alet gerçekte öreke denilen çeşitli malzemelerden ip elde etmeyi sağlayan tepesi çatal şeklinde olan değneğin bir parçasını teşkil etmektedir (Ünal, 2011: 243).

2.4. Kişisel Eşyalar

Ayşe Hatun'un muhallefat kaydında günlük hayatta kullandığı kişisel eşyaları da bulunmaktadır. Bunlar saat, ayna, yelpaze, sürmedan, yağ kutusu ve dürbündür. Bu eşyalar arasında bulunan gümüş bir sürmedan ile altın bir yağ kutusu, Ayşe Hatun'un da her kadın gibi süslenmek için kullandığı birtakım eşyaları olduğunu göstermektedir. Ayrıca Ayşe Hatun'un kendisine baktığı ve sürmesini sürdüğü bir adet aynası da bulunmaktadır. Bu ayna oldukça değerli bir aynadır. 1200 kuruş değerindeki aynanın etrafı elmas, yakut ve zümrüt ile müzeyyendir, aynanın kapağı ise ortası zümrüt, etrafı küçük elmas ve yakut ile bezenmiş, mine işlemeleri de bulunmaktadır.

Ayşe Hatun'un muhallefatı arasında sıcak günlerde serinlemek için kullandığı bir yelpazesi de vardır. Bu yelpazenin kabzası cam, gümüş ve inci ile işlenmiş, tülleri ise zümrütlerle müzeyyendir.

Ayşe Hatun'un kayıt altına alınmış bir diğer kişisel eşyaları ise saatleridir. Ayşe Hatun'un dört adet saati bulunmaktadır. Bu saatlerden ilki eski bir altın saattir, ikincisi ise eski zaman işi olarak sınıflandırılan cam kapaklı bir saattir. Üçüncü saat bağa muhafazası içerisinde zincirli eski bir saattir. Sonuncu saat ise diğer saatlere göre çok daha değerlidir. Eski zaman işi elmaslı ve mine işlemeli altın akrep saattir, bu saatin zinciri dahi elmaslarla müzeyyendir. Akrep saatlerin özelliği tek ibreli olmaları yani sadece saatleri göstermeleridir (Özdemir, 1993: 111).

Ayşe Hatun'un muhallefatı arasında bir adet sade dürbün ve küçük bir mumya parçası da bulunmaktadır. Mumya parçası, her türlü hastalığa iyi geldiğine inanılan bir maddedir (Devellioğlu, 2006: 682).

2.5. Dini Nitelikli Eşyalar

Ayşe Hatun'un muhallefatı arasında Mushaf kesesi, Hilye-i Şerif, tesbihler ve Vefk ile vefk zarfı dini nitelikli eşyalardır. Mushaf kesesi altın sırma üzerine inci ve zümrüt işlemelidir. Mushaf kesesi, içerisinde Kuran-ı Kerim'in muhafaza edildiği kutu veyahut kumaş kesedir. Ancak Ayşe Hatun'un Kuran-ı Kerim'i kayıtlara geçmemiştir.

Belgede içerisinde ayetli altın bulunan kese ve 15 adet basma Hilye-i Şerif bulunmaktadır. Hilye-i Şerif, Hz Muhammed'in özelliklerinin anlatıldığı yazılardır (Ünal, 2011: 321).

Muhallefat kaydında geçen üç adet tespih ve bir adet sedef tespih tanesi bulunmaktadır. Başları zümrütlü küçük inci tespihin taneleri eksiktir. Diğer tespihlerden biri de büyük tespihtir.

Muhallefat kaydında bulunan ilginç bir eşya ise kutu içerisinde bulunan vefk-i şerif ve küçük bir altın vefk zarfıdır. Vefk kelime anlamı olarak "uyum" demektir. Basit manada tablo haline getirilmiş kutucukların içerisine harf ve sayıların belirli bir nizama, kurala göre yazılmasıdır. Harf ve rakamların sihirli manalara işaret ettiği düşünülmektedir. Büyü bozmak, kısmet açmak, eşler ve sevgililer arasındaki muhabbeti arttırmak, kötülük ve hastalıktan korunma vb. konularda kişilerin istekleri doğrultusunda, havas

ilmi ile uğraşan kişiler tarafından hazırlanan kâğıtlardır (Çelebi, 2012: 605-606).

Muhallefat içerisinde karşılaşılan bu eşyalar ailenin yaşadıkları hakkında ipucu vermektedir. Babası Ali Paşa'nın veziriazamlığı zamanında bu tür işlerle ilgilenenlere karşı tutumu dönemin kaynaklarına yansımıştır. Hatta nücum adı verilen yıldız ilmiyle iştiğal ediyor olması yüzünden vakanüvis Naima Efendi'den şüphelenerek, kendi halinde olmadığını sebep göstermiş ve kalebend olarak Hanya'ya sürülmesini emretmiştir. Hatta Naima Efendi'nin arkadaşı Hamalı Ali Efendi'yi de Kıbrıs'a sürgün ettirmiştir (Uzunçarşılı, 1995: 594-595).

Sonuç

Ayşe Hatun'un yaşam öyküsü ve geride bıraktığı eşyaları üzerinden yapılan bu çalışma, Osmanlı elit kadınlarının sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Ayşe Hatun, bir sadrazam kızı ve dönemin üst sınıf bir mensubu olarak Osmanlı kadınlarının statüsünü ve bu statünün maddi kültüre nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır. Muhallefat kayıtları, yalnızca Ayşe Hatun'un bireysel tercihlerini ve yaşam tarzını değil, aynı zamanda Osmanlı toplumunun sosyal dokusundaki kadınların rolünü de somut biçimde gözler önüne sermektedir.

İncelenen belgeler, Ayşe Hatun'un kişisel mücadelesini ve hukuki süreçlerdeki etkinliğini yansıtmakta, kadınların Osmanlı hukuk sistemi içindeki yerini anlamak açısından dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir. Özellikle, mülk yönetiminde ve vakıf idaresindeki aktif rolü, kadınların ekonomik alandaki yetkinliğini ve toplumdaki varlıklarını koruma çabalarını göstermektedir.

Ayşe Hatun'un muhallefatında yer alan kıyafetler, takılar ve diğer eşyalar, XVIII. yüzyıl Osmanlı seçkinlerinin maddi kültürünü, estetik anlayışını ve zenginlik göstergelerini belgelemektedir. Bununla birlikte, kayıtlar yalnızca lüks ve zenginlik unsurlarını değil, aynı zamanda dönemin günlük yaşamına dair sade detayları da içermektedir. Elde edilen veriler, Osmanlı elit kadınlarının gündelik hayatlarına, sosyal ilişkilerine ve estetik değerlerine dair kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışma, Osmanlı toplumunda kadının rolünü ve günlük yaşamdaki etkisini anlamak açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Ayşe Hatun'un yaşamı, Osmanlı tarihindeki seçkin kadın figürlerinden birine ışık tutarken, aynı zamanda dönemin toplumsal yapısını anlamada değerli bir örnek teşkil etmektedir. Gerek muhallefat kayıtları gerekse kişisel hayatıyla ilgili diğer belgeler, dönemin kadınlarına dair daha geniş bir perspektif sunmakta ve Osmanlı toplumunun çok yönlü yapısını gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- BOA. Ali Emiri, Sultan III. Mustafa (AE.SMST.III) 45/3249.
BOA. Bab-ı Asafi, Mühimme Defteri (A. DVNSMHM. d.) 118/1609.
BOA. Cevdet Dahiliye (C.DH.) 337/16808.
BOA. Cevdet Evkaf (C.EV). 435/22009.
BOA. Cevdet Tımar (C.TZ) 23/1138.
İstanbul Şer'iyye Sicilleri (İŞS. 281)
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak (TSMA.e.) 0227/20-21, 10142/33-34

Yazılı Kaynaklar

- Abdîzâde Hüseyin Hüsâmeddîn Yasa. (2022). *Amasya tarihi*. (ed.: Songül Keçeci Kurt vd.), C. 6-8. Samsun: Uğur Ofset.
- Atasoy, N. (2020). Kaftan. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-1, 709-710, Ankara: TDV Yayınları.
- Büngül, N. Ş. (1972). *Eski eserler ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Bozkurt, F. (2013). Osmanlı dönemi tereke defterleri ve tereke çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11(22), 193-229.
- Çelebi, İ. (2012). Vefk. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42. 605-607, İstanbul TDV Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Erdem, S. (1992). Buhurdan. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, 384- 385, İstanbul: TDV Yayınları.
- Emecen, F. (2020). Muhsinzade Abdullah Paşa. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-1, 8-10, Ankara: TDV Yayınları.
- Hattox, R. S. (1996). *Kahve ve hahvehaneler*. (hızl.: Ayşen Anadol), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmânî*, (ed.: N. Akbayan), C. 1, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özdemir, K. (1993). *Osmanlı'dan günümüze saatler*. İstanbul: TYT Bank Yayınları.
- Özgümüş, Ü. (1996). Gülâbdan. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, 227, İstanbul: TDV Yayınları.
- Özkan, S. H. (2010). *Köprülü Amcazâde Hüseyin Paşa (1644-1702)*. Vezirköprü.
- Pakalın, M. Z. (1977). *Osmanlı tarih ve deyimleri sözlüğü*. C. 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Râşid Mehmed Efendi - Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi. (2013). *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, C. 1-2-3, (hızl.: Abdülkadir Özcan vd.), İstanbul: Klasik Yayınları.
- Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa. (1966). *Nusretname*. (Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoglu), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Şehrî-zâde Mehmed Sa'îd. (tarihsiz). *Gül-i Zîbâ*, Esad Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 2246/2.

- Şemseddin Sami, (2011). *Kâmûs-ı Türkî Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Uçar, Z. (2019). *İstanbul Çorlulu Ali Paşa külliyesi mezar taşları*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Uşşâkizâde es-Seyyid İbrahim Hasib Efendi, (2005). *Uşşâkizâde Tarihi 2*, (hızl.: Raşit Gündoğdu), İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı tarih sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Ek 1: Ayşe Hatun'un Muhallefatı (BOA. TSMA. e. 0227/20)

Sadr-ı esbak Çorlulu müteveffâ Ali Paşa'nın kerîmesi Ayşe Hatun merhûmenin tahmîn olunan eşyâsı defteridir. Fî 20 Şevvâl sene 1181. [10 Mart 1768].

EŞYANIN TÜRÜ	MİKTAR (Adet)	TAHMİNİ DEĞER (Kuruş)
İki başlı kâr-ı kadîm elmas kuşak maa-sırmalı kolan	1	1100
Ortası birer zümrüdlü iki başlı elmaslıca sağır gecelik kuşak maa-sırmalı kolan	1	90
Manisa lalesi resminin elmaslıca mina-kârî çiçek	1	40
Elmaslıca vasat baş altını -baş avizesidir-	1	150
Tepesi elmaslıca baş avizesi	1	150
Sağır Zümrüd iğne	4	160
Kâr-ı kadîm birer ayak elmas habbe küpe	1 Çift	600
Kebîrce elmas yüzük	2	1600
Vasat zümrüt yüzük	1	200
Elmaslı kopça	3	200
Sade çıplak sağır elmas	2	80
Elmaslıca zincir resmi altın bilezik	1 Çift	200
Elmasları çıkmış küpe ortası	2	40
Başları zümrütlüce adedi nâkıs sağır inci teşbih	1	200
Sağır sîm asma kilit	1	2
Sade Seylan tanesi	Bir miktar	10 para
Elmaslıca iki başlı sağır kuşak maa-kolan	1	200
Cibinlikten sökülmüş sim pul	14	11
Köhne altın saat	1	40
Kutu derûnunda vefk-i şerîf	1	0,5
Etrafı elmas ve yakut ve zümrüt ile murassa ayna ve kapağı ortası bir tahta zümrüt ve etrafı hurde elmas ve yakutla müzeyyen mina-kârî ayna	1	1200
Bağa kutu derûnunda tenzed[?]	4	3

Yaldızlı martı kuşu maa-zincir	1	30 para
Altın sağır vefk zarfı	1	15
Basma hilye-i şerif derûnunda âyetli altın maa-kese (gâyet yufkadır)	15	1
Mumya sağır	1 parça	15 para
Tehî kehribar kutu	1	4
Süleymânî yüzük	1	4
Sedef tesbih tanesi	1	1
Etrafı hurde pîrûze billur yaldızlı sîm huburlu buhurdan maa-sim billur gülâbdan	1	30
Hurde elmaslı orta hâneleri zümrüd altın bilezik	1 çift	220
Üç başlı kâr-ı kadîm kebîr elmas kuşak maa-kolan	1	1600
Defa üç başlı ortası şeşhâne yüzlüce birer kebîr zümrüt ve vasatı bir sade tahta yakut elmas ve la'l ve zümrüt ile murassa elmas kuşak	1	1500
Ortası bir kebîr etrafı vasat ve hurde elmasla murassa istefân maa-sîm zarf	1	1100
Bilezikten sökûlmüş elmaslı altın hâne	4	130
Mâşâallah resminden fesh olunmuş elmaslıca altın parçaları	12 kıt'a	120
Ortası bir kebîr zümrüt ve etrafı hurde elmas ve iki kıt'a sağır la'l ile murassa mina-kârî hânesi şikest çelenk	1	300
Tepesi ve orta hânesi billur ve etrafı meşk-i sîm ve ortasında bir kıt'a ve etrafında gâyet sağır elmas ve etrafı sağır yakutlu nişan yüzüğü kutusu	1	40
Ortası bir kebîr la'l etrâfında altı vasat elmas ve mahall-i sâiresi hurde elmasla murassa zemîni altın mîna-kârî sorguç	1	900
Elmaslı ve zinciri dahi elmasla müzeyyen kâr-ı kadîm kapaklı mina-kârî altın akrep saat	1	300
Ortası elmaslı beşer ayak vasat la'l küpe	1 Çift	500

Elmasla murassa ikisi inci hotozlu ve elmaslı düğmeli ve ikisi bilâ-inci elmaslı binış çoprası[?]	4	750
Vasat inci tanesi	1	1
Sağır zümrüt iğne	2	180
Ay resminde altınlı zümrüt	1	4
Tehî kehribar kutu	1	4
Altın çeyizli yazılı yemânî taş	1	5
Kebîr aynü'l-hirre yüzük	1	10 para
Hurde elmaslıca öreke ağırşığı	1	12
Fındık nasîfesi	9	17,5
Abdullah isminde sîm mühür	1	4.5
On vasatça elmaslı ve aralarında ikişer sağır elmas altın bilezik	1 Çift	120
Ortası bir kebîr zümrütlü tepesi hurde elmaslı mina-kârî altın çelenk	1	300
Yedişer ayak vasatça elmaslı ve hânesi dahi birer vasat elmaslı küpe	1 Çift	1000
Altın sağır kahve tabağı	1	54
Elmaslıca altın fincan zarfı (zümrütlü)	2	320
Fağfûr fincan	2	1
Kâr-ı kadîm ortaları elmaslı etrafı örme inci şikest bilezik	1 Çift	120
Orta ve etrafı zümrüt ve yakut ile müzeyyen mina-kârî altın düğme (Yeşil minali hurde elmaslı)	19	130
Beşer sağır elmaslı mina-kârî incilice altın çeprast	8 Çift	1250
Kabzası billur sırma ile inci işleme zümrütlüce tül yelpâze	1	70
Birinin üzerinde beş aded sağır inci küsuri sade sorguç tüyü	4	1
Ortası gâyet hurde elmaslı mina-kârî altın sağır gecelik kuşak (maa-sırma kolan)	1	110
Kâr-ı kadîm billur kapaklı altın saat	1	15
Bağa zarflı zincirli köhne saat	1	20

Sağır altın yağ kutusu	2	30
Birer incili iğne	9 Çift	15
Sîm sürmedan	1	1,5
Kebîr teşbih	1	1
Kalplik[?] teşbih	1	0,5
Derûnunda birkaç tane kakule ve kutu ve hırdavat olur sîm kaplı beşihte sağır	1	0,5
Zer-dûz üzere inci işleme zümrütlüce Mushaf kesesi	1	200
Birinin üzerinde yedi la'l ve birinin la'lleri sökûlmüş incili nişan papucu	1 Çift	300
Sade dürbün	1	0,5
Birer elmaslı birer ayak delikli la'l-i küpe	1 Çift	40
Sedefkârî tehî kutu	1	0,5
Bir kutu derûnunda kozak ve hırdavat		
Mina-kârî altın fincan zarfı	1	40
Delikli la'l	6	40
Yekûn: Ber-mûceb-i tahmîn 18217,5 kuruş bi-hesâb-ı kese.		
Küsür 217,5 kuruş -200 kuruş (cariyesine verdiği kuşak bahası, mezbûr kuşak câriye-i merkûmeye verilecektir.) = 17,5 kuruş.		

Extended Summary

When analyzing the prevailing understanding within Ottoman society, women were regarded as the primary factor in shaping the family. In general, the family is one of the most significant factors in the formation of a society's culture. Both the establishment and continuity of the family, as well as the fulfillment of the expected social role within society, are realized through women. This study examines the life of Ayşe Hatun, the daughter of an 18th-century grand vizier, through the analysis of relevant documents. As the daughter of a grand vizier, Ayşe Hatun stands out as a historical figure belonging to an elite social group within the societal structure of her time. The study holds importance as it provides insights into the lifestyle and standards of women belonging to elite groups residing in the Ottoman capital during the 18th century. For this reason, every society possesses its unique culture and way of life. In the Ottoman society, the perception of the role and value attributed to women was shaped by various sources. It can be stated that the formation of women's roles in the Ottoman society was influenced by the fundamental principles of Islam and the societal understanding shaped by traditional Turkish culture. The primary sources of this study include Ottoman chronicles and archival documents from the period. The data derived from these sources have been examined alongside the existing literature on women in the Ottoman Empire. The archival research conducted focuses on information about Ayşe Hatun or documents related to her father or husband that provide insights into her life. Records concerning foundations associated with Ayşe Hatun are particularly significant. Notably, she was actively involved in managing waqfs established by her father over a long period. Additionally, documents reflecting problems related to the administration of her properties draw attention. Among the archival records, the probate

inventories compiled after Ayşe Hatun's death are especially noteworthy. These records provide information not only about her personal belongings and everyday items but also offer insights into the fashion and societal norms of the period. During her lifetime, Ayşe Hatun lived amidst the political crises involving her father and husband. To some extent, she was indirectly affected by the political turmoil of her era. Through her activities related to waqfs, as reflected in the documents, she contributed to social life. Furthermore, evidence from the documents indicates her involvement in economic activities as an individual. Her letters to the courts and the grand vizierate concerning these activities suggest that Ayşe Hatun received a good education. As a lady of the elite class in Ottoman society, the personal belongings she left behind offer valuable insights into both her life and the prevailing societal norms of her time. The clothing, jewelry, and other items associated with Ayşe Hatun's entourage provide valuable documentation of the material culture, aesthetic sensibilities, and markers of wealth among the Ottoman elite in the 18th century. Additionally, the records not only reveal elements of luxury and affluence but also include simple details about the daily life of the period. The data gathered offer a comprehensive framework for understanding the daily lives, social relationships, and aesthetic values of Ottoman elite women. This study makes a significant contribution to understanding the role of women in Ottoman society and their impact on everyday life. Ayşe Hatun's life sheds light on one of the prominent female figures in Ottoman history, while simultaneously serving as a valuable example for understanding the social structure of the era. Both the records of her entourage and other documents related to her personal life provide a broader perspective on the lives of women in the period, revealing the multifaceted nature of Ottoman society.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır./No support was received from any institution or organization for this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır./GenAI was not used in this article.

Destek ve Teşekkür/ Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır./There is no statement of support or gratitude.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu/Aauthor's Note: Yazarın bir notu yoktur./ There is no author's note.

Katkı Oranı Beyanı/AuthorContributions: Bu makale tek yazarlıdır./ This article has a single author.